FIL-QORTI TAL-MAĠISTRATI (MALTA)
BĦALA QORTI TA' ĠUDIKATURA KRIMINALI

MAĠISTRAT NATASHA GALEA SCIBERRAS B.A., LL.D.

Kawża Nru: 449/2014

Il-Pulizija
(Spettur Malcolm Bondin u
Spettur Herman Mula)

vs

Mark Bonello
(ID 557692(M))

Illum 27 ta' April 2022

Il-Qorti,

Wara li rat l-imputazzjonijiet miġjuba fil-konfront tal-imputat **Mark Bonello** ta' 21 sena, iben Joseph u Theresa nee` Cardona, imwieled il-Pieta`, nhar is-26 ta' Novembru 1992, residenti No. 34, 'Għabex', Triq l-Inhasa, Attard, detentur tal-karta tal-identita` bin-numru 557692(M);

Akkużat talli f'dawn il-Gżejjer, bejn Jannar 2011 u 8 ta' April 2012, f'ħinijiet differenti:

a) Biegħ jew xort'oħra ttraffika l-pjanta *cannabis* kollha jew biċċa minnha, u dan bi ksur tal-Artikolu 8(e) tal-Ordinanza Dwar il-Mediċini Perikolużi, Kap 101 tal-Liġijiet ta' Malta;

b) Ipproduċa, biegħ jew xort'oħra ttraffika r-raża meħuda mill-pjanta *cannabis* jew xi preparazzjonijiet li jkollhom bħala bażi din ir-raża, u dan bi ksur tal-Artikolu 8(b) tal-Kap. 101 tal-Liġijiet ta' Malta;

c) Ikkommetta dawn ir-reati fi, jew ġewwa distanza ta' mitt metru mill-perimetru ta' skola, *club* jew xi post simili fejn normalment jiltaqgħu ż-żgħażagħ jew ir-reat kien jikkonsisti fil-bejgħ, fil-provvista, fl-amministrazzjoni jew f'li wieħed joffri li jagħmel xi wieħed minn dawn l-atti, lil minuri, lil mara tqila jew lil persuna li tkun qed issegwi programm ta' kura jew ta' riabiltazzjoni mid-dipendenza mid-drogi bi ksur tal-Artikolu 22(2) tal-Kap. 101 tal-Liġijiet ta' Malta.

Aktar talli f'dawn il-Gżejjer, fit-8 ta' April 2012 u fis-sena ta' qabel din id-data, f'ħinijiet differenti:

d) Kellu fil-pussess tiegħu l-pjanta *cannabis* kollha jew biċċa minnha bi ksur tal-Artikolu 8(d) tal-Kap. 101 tal-Liġijiet ta' Malta.

Aktar talli f'dawn il-Gżejjer, matul ix-xahar ta' April 2011, f'ħinijiet differenti:

e) Kellu fil-pussess tiegħu mediċina piskotropika u ristretta (*ecstasy*) mingħajr awtorizzazzjoni speċjali bil-miktub mis-Supretendent tas-Saħħa Pubblika, bi ksur tad-disposizzjonijiet tal-Ordinanza dwar il-Professjoni Medika u l-Professjonijiet li għandhom x'jaqsmu magħha, Kap. 31 tal-Liġijiet ta' Malta u r-Regolamenti dwar il-Kontroll tal-Mediċini, Avviż Legali 22 tal-1985 kif emendati.

Rat illi ċ-ċitazzjoni odjerna ġiet intavolata fir-Reġistru ta' din il-Qorti fit-2 ta' Ottubru 2014;

Rat illi l-imputat wieġeb illi mhux ħati tal-imputazzjonijiet miġjuba kontra tiegħu;

Semgħet ix-xhieda, rat l-atti kollha tal-każ u d-dokumenti esebiti, inkluż l-Ordni tal-Avukat Ġenerali bis-saħħa tas-sub-artikolu (2) tal-Artikolu 120A tal-Ordinanza dwar il-Professjoni Medika u l-Professjonijiet li Għandhom x'Jaqsmu Maghha (Kap. 31 tal-Ligijiet ta' Malta) u l-Ordni tal-istess Avukat Ġenerali bis-saħħa tas-sub-artikolu (2) tal-Artikolu 22 tal-Ordinanza dwar il-Mediċini Perikolużi (Kap. 101 tal-Liġijiet ta' Malta), sabiex din il-kawża tinstema' minn din il-Qorti bħala Qorti ta' Ġudikatura Kriminali;

Semgħet lill-Prosekuzzjoni tiddikjara li kienet qed tirrimetti ruħha u t-trattazzjoni finali tad-difiża.

Ikkunsidrat

Illi fil-każ odjern, <u>il-Prosekuzzjoni</u> ressqet is-segwenti xhieda u provi:

1. **Oriana Deguara**, Deputat Reġistratur, esebiet vera kopja ta' żewġ proċessi verbali: i) proċess verbal redatt mill-Maġistrat (illum l-Onor. Imħallef) Dr. Francesco Depasquale dwar '*xhieda guramentata ta' Alexander Hickey skond il-Kap. 101 tal-Ligijiet ta' Malta illum 9 ta' April 2012*'[1] u ii) proċess verbal redatt ukoll mill-Maġistrat Dr. Francesco Depasquale dwar "*xhieda guramentata ta' Omissis Omissis u Gary Falzon skond il-Kap. 101 tal-Ligijiet ta' Malta llum 3 ta' April 2012*'.[2] L-ewwel proċess verbal jikkontjeni żewġ stqarrijiet rilaxxjati minn **Alexander Hickey**, waħda datata 5 ta' April 2012[3] u oħra datata 9 ta' April 2012[4] u x-xhieda tiegħu quddiem il-Maġistrat Dr. Francesco Depasquale tad-9 ta' April 2012[5]. It-tieni proċess verbal jikkontjeni stqarrija rilaxxjata minn **Gary Falzon** fit-2 ta' April 2012[6], stqarrija oħra rilaxxjata minn Gary Falzon nhar it-3 ta' April 2012[7], u x-xhieda tiegħu quddiem il-Maġistrat Dr. Francesco Depasquale fit-3 ta' April 2012[8], kif ukoll stqarrija rilaxxjata minn **Omissis Omissis** fit-2 ta' April 2012[9] u x-xhieda tiegħu quddiem il-Maġistrat Dr. Francesco Depasquale tat-3 ta' April 2012.[10]

2. **L-Ispettur** (illum Supretendent) **Malcolm Bondin** jixhed illi fit-2 ta' April 2012, l-Iskwadra ta' kontra d-Droga esegwiet mandat ta' tfittxija u arrest fil-konfront ta' Omissis Omissis u Gary Falzon. Mill-investigazzjoni ta' dawn il-persuni, irriżulta illi kien hemm klikka li kienu qed jitraffikaw id-droga fl-akkwati tal-*Higher Secondary* ġewwa n-Naxxar, fosthom l-imputat odjern, li kien issemma' bħala wieħed formanti parti minn din il-klikka. Għalhekk inħareġ mandat fil-konfront tal-imputat, li ġie arrestat u minn tfittxija li saret fir-residenza tiegħu nstabu *crusher* tal-ħadid u diversi boroż, skont ix-xhud, komunement użati fl-ippakkjar tad-droga. Dawn ġew esebiti mix-xhud f'*evidence bag* li ġiet immarkata bħala Dok. MB. Sussegwentement fit-8 ta'April 2012, l-imputat irrilaxxja stqarrija lill-pulizija, liema stqarrija ġiet esebita mix-xhud bħala Dok. MB 1.[11] Ix-xhud esebixxa wkoll id-dikjarazzjoni ta' rifjut tal-jedd għal parir legali tal-istess imputat bħala Dok. MB 2.[12] Huwa jgħid ukoll illi l-imputat ikkopera bis-

---

[1] Ara Dok. OD esebit a fol. 11 *et seq* tal-proċess.
[2] Esebit bħala Dok. OD 1, a fol. 38 *et seq* tal-proċess. Ara x-xhieda ta' Oriana Deguara, a fol. 9 u 10 tal-proċess.
[3] A fol. 18 sa 22 tal-proċess.
[4] A fol. 23 sa 25 tal-proċess.
[5] A fol. 26 sa 36 tal-proċess.
[6] A fol. 44 sa 46 tal-proċess.
[7] A fol. 47 u 48 tal-proċess.
[8] A fol. 49 sa 58 tal-proċess.
[9] Ara a fol. 59 sa 62 tal-proċess.
[10] Ara a fol. 63 sa 77 tal-proċess.
[11] Ara din l-istqarrija a fol. 86 sa 89 tal-proċess.
[12] Ara a fol. 90 tal-proċess.

sħiħ mal-pulizija matul l-investigazzjoni u stqarr x'kien l-involviment tiegħu. Jgħid ukoll illi ma nstabitx droga fil-pussess tal-imputat.

In kontro-eżami, ix-xhud jgħid illi dak li kien jagħmel l-imputat kien jagħmlu bi pjaċir u dan sabiex jingħata ftit ħaxixa u mhux biex jagħmel qliegħ u kkonferma illi mill-istqarrija tiegħu rriżulta illi kien hemm żewġ okkażżjonijiet li fihom Alexander Hickey kien talbu sabiex jeħodlu l-*cannabis grass* lil xi persuni, li l-imputat ma ftakarx min huma.[13]

Meta reġa' xehed f'dawn il-proċeduri, **l-Ispettur Malcolm Bondin** jgħid illi l-imputat għandu jibbenefika mill-Artikolu 29 tal-Kap. 101 tal-Liġijiet ta' Malta stante illi kkonferma l-istqarrija rilaxxjata minnu bil-ġurament u dan wassal sabiex jittieħdu proċeduri kriminali fil-konfront ta' diversi persuni. Huwa esebixxa x-xhieda ġuramentata tal-imputat bħala Dok. MB 3.[14]

3. **PC 1213 Carlos Axisa** jixhed illi huwa kien involut fit-tfittxija li saret fir-residenza tal-imputat odjern, flimkien ma' PS 364 u WPS 84. Huwa jgħid illi mill-kamra tiegħu ġew elevati ammont konsiderevoli ta' oġġetti li tagħhom ma kellux lista, għax kien hemm ammont sostanzjali, iżda skont hu dawn kienu affarijiet li jistgħu jkunu relatati ma' droga. Jgħid illi jiftakar illi kienu ġew elevati xi *tower* tal-kompjuter, xi *mobile phones*, xi pakketti tar-Riżla, u boroż bi traċċi suspettati li setgħu kienu tal-*cannabis grass*. Jgħid ukoll illi dawn kienu ġew elevati kollha u kienet saret lista tagħhom minn PS 364 u mbagħad ġew mgħoddija lill-Ispettur.

   In kontro-eżami x-xhud jikkonferma li dak li ġie elevat ġie dokumentat kollu minn PS 364 u illi huwa kien sempliċiment preżenti għat-tfittxija. Jgħid ukoll illi ma kien hemm l-ebda diffikulta` da parti tal-imputat fl-eżekuzzjoni ta' din it-tfittxija u illi r-residenza kienet dik fejn jgħixu l-ġenituri tal-imputat. Mistoqsi jekk il-*mobile phones* kienux miksurin jew ma jaħdmux, jgħid illi jidhirlu li kien hemm xi *mobile phones*, iżda ma jiftakarx l-istat tagħhom u lanqas ma ftakar x'setgħet qaltlu omm l-imputat dwarhom.[15]

4. **PS 364 David Borg** jixhed illi nhar it-8 ta' April 2012, fuq struzzjonijiet tal-Ispettur Malcolm Bondin u fuq skorta ta' mandat ta' tfittxija u arrest, flimkien ma' WPS 86 Diane Fenech u PC 1213 Carlos Axisa, huwa għamel tfittxija ġewwa residenza 34, Għabex, Triq l-Inħasa, Attard. Jgħid illi jiftakar illi hekk kif daħal kien hemm omm Mark Bonello (ID 557692(M))

[13] Ara a fol. 79 sa 85 tal-proċess.
[14] A fol. 98 u 99 tal-proċess. Din ix-xhieda ġuramentata tinsab esebita a fol. 100 sa 126 tal-proċess.
[15] Ara a fol. 134 sa 137 tal-proċess.

u kienu nfurmawha li huma kienu pulizija u illi kellhom mandat. Staqsewha fejn kien jinsab it-tifel u hija ħadithom fil-kamra tiegħu, fejn kien rieqed dak il-ħin. Kien mar missieru wkoll, spjegawlu kollox u kienet bdiet it-tfittxija. Waqt din it-tfittxija ġew elevati żewġ *foolscaps* b'xi notamenti miktubin bil-lapes, pakkett tas-sigaretti li ma kienx jikkontjeni sigaretti iżda ċavetta żgħira u xi *police tape*, *grey metal case* li kienet tikkontjeni tliet boroż *sealable* li fuqhom kellhom xi simboli vjola, borża żgħira tal-plastik, borża żgħira oħra tal-plastik, borża *sealable* li kienet tikkontjeni sustanza suspettata *cannabis grass* u borża żgħira oħra. Kien hemm ukoll biċċa karta b'xi ismijiet u numri tat-telefon, tliet boroż oħra *sealable* kontenenti traċċi, *crusher* tal-*cannabis* sewda, SD *card*, borża oħra żgħira, tliet *mobile phones* – wieħed Nokia, ieħor Vodafone u ieħor LG, *pendrive*, biċċa karta blu b'*email address* fuqha, "*tnejn tar-Rizla li kellhom il-kartun, il-bicciet imqatta', neqsin*", żewġ boroż *self-sealable* oħra bi traċċi u kaxxa sewda tal-kartun li kien fiha disa' pakketti suwed b'xi traċċi suspettużi kontenenti xi kimika li huwa jgħid illi ma jafx x'kienet, pakkett ieħor iswed tad-ditta Mamba b'xi traċċi, u *tower* tal-kompjuter. Dan kollu ġie elevat u ġie nfurmat b'kollox l-Ispettur Bondin u tawh *handover* ta' kollox. Ix-xhud esebixxa n-notamenti tiegħu bħala Dok. DB.[16]

Ix-xhud jgħid illi ma kienx f'posizzjoni li jagħraf lill-imputat għaliex għadda ż-żmien, jidhirlu li l-mandat kien fil-konfront ta' Mark Bonello u tar-residenza tiegħu, iżda l-mandat ma kienx f'idejh imma f'idejn is-surġent. Ikkonferma madankollu illi huma marru għal Mark Bonello u illi preżenti għat-tfittixja kien hemm l-istess Bonello. Wara jikkonferma wkoll illi l-persuna li sabu fir-residenza ossia Mark Bonello, kienet l-istess persuna li kienet indikata fil-mandat.[17]

5. B'referenza għas-sena 2012, **Omissis Omissis** jixhed illi huwa kien ġie arrestat wara li saret tfittxija ġewwa r-residenza tiegħu. Jgħid fir-rigward tal-kontenut tal-istqarrija tiegħu, illi l-informazzjoni li huwa ta rigward l-imputat kienet ġejja minn Alexander Hickey u illi huwa qatt ma kellu involviment mal-imputat u illi dak li kien jaf dwar l-operazzjonijiet ta' Hickey kien jafu mingħand Hickey stess, li kien ikellmu dwar dan. Minn dak li jaf hu, l-imputat kien subordinat ta' Hickey, iżda huwa ma kienx f'posizzjoni li jivverifika kull ma kien qallu Hickey. Jgħid illi fl-istqarrija tiegħu, huwa kien ta dik l-informazzjoni li huwa kien sar jaf mingħand Hickey. Skont hu, fir-rigward ta' Bonello, Hickey kien qal: "*This guy used to deal for me*". Jgħid ukoll illi l-unika darba li kien preżenti hu mal-imputat kien meta f'okkażżjoni waħda kienu qegħdin *birthday party*, snin

[16] Ara a fol. 148 tal-proċess.
[17] Ara din ix-xhieda a fol. 142 sa 147 tal-proċess.

ilu, fejn hu (ossia x-xhud) kien tassew xurban u fi kliemu: "*Alex and Mark they offered me if I am not mistaken, I think the words out of Hickey's mouth was, because I don't remember exactly what Mark said but I do remember exactly what Alex said: 'Hey Omissis, do you want to buy some smack?' And Mark was joking along with it, sort you know what I mean*"[18]. Jgħid in oltre illi din hija l-unika referenza illi għamel għall-imputat fl-istqarrija rilaxxjata minnu. Huwa ġie muri u kkonferma l-istqarrija li huwa kien irrilaxxja lill-pulizija u identifika wkoll lill-imputat bħala Mark Bonello.

In kontro-eżami x-xhud jikkonferma illi semma' lill-imputat fir-rigward ta' *birthday party* ġewwa Paceville u illi dak li kien offrielu l-eroina f'din l-okkażżjoni kien Alexander Hickey fil-presenza tal-imputat odjern u illi skont hu l-istess imputat beda jiċċajta u qal illi kienet illegali. Jgħid illi l-*party* kien ta' Alexander Hickey. Jikkonferma li l-kliem in kwantu l-offerta tad-droga ingħad biss minn Alexander Hickey.[19]

Illi da parti tagħha, id-difiża esebiet nota b'numru ta' dokumenti.[20]

Ikkunsidrat ukoll:

Illi fl-ewwel lok, jeħtieġ illi l-Qorti tiddetermina l-valur probatorju li għandha tingħata l-istqarrija rilaxxjata mill-imputat nhar it-8 ta' April 2012 u x-xhieda tiegħu quddiem il-Maġistrat Dr. Francesco Depasquale nhar id-9 ta' April 2012. Mill-istess stqarrija jirriżulta illi l-imputat irrilaxxja l-istess stqarrija wara li huwa ngħata s-solita twissija skont il-liġi, għalkemm kif tajjeb tissottometti d-difiża fit-trattazzjoni tagħha, la l-Ispettur Herman Mula u lanqas PC 673 Kevin Muscat, li kienu preżenti għal din l-istqarrija ma jixhdu dwar dan, u wara li huwa ngħata l-jedd li jottjeni parir legali, liema dritt huwa għażel li ma jeżerċitahx. Fir-rigward ġiet esebita d-dikjarazzjoni tal-imputat dwar dan ir-rifjut, u l-Ispettur Malcolm Bondin jixhed illi kien huwa stess illi ta lill-imputat dan il-jedd. Kif ingħad, sussegwentement, fid-9 ta' April 2012, l-imputat ikkonferma din l-istqarrija quddiem il-Maġistrat Dr. Francesco Depasquale.

Fit-trattazzjoni finali tagħha, id-difiża tissottometti illi meta l-imputat irrilaxxja l-istqarrija tiegħu, u meta huwa xehed quddiem il-Maġistrat Dr. Francesco Depasquale, huwa ma ngħatax id-dritt illi jkun assistit minn avukat waqt l-interrogatorju tiegħu u waqt l-istess xhieda u rreferiet għas-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali fl-ismijiet **Graziella Attard vs Avukat Ġenerali**, kif ukoll għal każ deċiż minn din il-Qorti stess nhar is-27 ta' Novembru 2019 fl-ismijiet **The**

[18] Ara a fol. 162 tal-proċess.
[19] Ara din ix-xhieda a fol. 159 sa 167 tal-proċess.
[20] Ara a fol. 96 *et seq* tal-proċess.

Police vs Cosmin Liviu Balan, f'liema sentenza din il-Qorti rreferiet għas-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali appena msemmija, kif ukoll għal diversi sentenzi oħrajn li għalihom ukoll ser issir referenza iżjed 'il quddiem. Essenzjalment, f'dik is-sentenza din il-Qorti kienet iddeċidiet illi:

> "Since the detail afforded by the accused himself, whilst not legally assisted, may in certain aspects operate as to prejudice or jeopardise his position at law, this Court considers it appropriate, in the light of its considerations above, to set aside his statement of 11th October 2012."

Dan wara illi fid-dawl tal-ġurisprudenza tal-Qorti Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Qrati Maltin, inkluż tal-Qorti Kostituzzjonali, li għaliha ssir referenza f'dik is-sentenza, din il-Qorti kkunsidrat illi:

> "a determining factor in such decisions is as to whether the contents of accused's statement constitute the sole probative evidence to secure a conviction or whether the contents thereof are otherwise determining of the accused's guilt, in which case, the statement of the accused should be set aside."

Fid-dawl ta' tali ġurisprudenza, għalhekk, id-difiża tissottometti illi din il-Qorti għandha tiskarta l-istqarrija tal-imputat u x-xhieda tiegħu quddiem il-Maġistrat Dr. Depasquale, u dan b'mod partikolari, għaliex l-imputat ma ngħatax il-jedd illi jkun assistit minn avukat tal-għażla tiegħu waqt l-interrogatorju tiegħu u waqt l-istess xhieda. Fil-fatt fiż-żmien in kwistjoni, il-liġi Maltija ma kinitx tipprovdi lill-persuna arrestata b'dan id-dritt illi daħal fis-seħħ fit-28 ta' Novembru 2016, permezz tal-Avviż Legali 401 tal-2016.

Ikkunsidrat ukoll:

F'dan ir-rigward din il-Qorti tagħmel referenza għas-sentenza tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem tat-12 ta' Jannar 2016 fil-każ **Mario Borg v. Malta**, kif ukoll għas-sentenza tal-Qorti tal-Appell Kriminali fl-ismijiet **The Republic of Malta vs Chukwudi Onyeabor** tal-1 ta' Diċembru 2016, fejn hemmhekk il-Qorti għamlet referenza għal diversi sentenzi tal-Qorti Kostituzzjonali ossia **Carmel Saliba vs Avukat Generali** tas-16 ta' Mejju 2016, **Stephen Nana Owusu vs Avukat Generali** tat-30 ta' Mejju 2016, **Malcolm Said vs Avukat Generali et** tal-24 ta' Ġunju 2016 u **Aaron Cassar vs Avukat Generali et** tal-11 ta' Lulju 2016 u għaddiet sabiex tiddeċiedi illi "*the denial of the right to legal assistance at the pre-trial stage as a result of a systematic restriction applicable to all accused persons must today be held to be in violation of the conditions for the admissibility of an accused's statement.*"

Il-Qorti tagħmel referenza wkoll għas-sentenza mogħtija mill-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili (sede Kostituzzjonali) fl-10 ta' Mejju 2017, fl-ismijiet **Il-Pulizija (Spettur Josric Mifsud) vs Josianne Azzopardi**, wara referenza kostituzzjonali ta' din il-Qorti kif preseduta. F'dak il-każ, l-imputata Josianne Azzopardi rrilaxxjat stqarrija lill-Pulizija Eżekuttiva nhar it-13 ta' Frar 2004, liema stqarrija hija kkonfermatha bil-ġurament quddiem il-Maġistrat tal-Għassa dakinhar stess. Qabel l-interrogatorju tagħha, hija ngħatat is-solita twissija skont il-liġi, iżda ma ngħatatx id-dritt li tottjeni parir legali, u wisq inqas il-jedd li tkun assistita minn avukat waqt l-istess interrogatorju. Fl-istess stqarrija, l-imputata għamlet diversi dikjarazzjonijiet inkriminanti. Wara li għamlet rassenja tal-ġurisprudenza lokali u anke tal-Qorti Ewropea dwar dan il-punt, il-Qorti Kostituzzjonali ddisponiet mir-referenza bil-mod segwenti:

> "Din il-Qorti taqbel perfettament mal-insenjament tal-Qrati fid-deċiżjonijiet ċitati. L-Avukat Ġenerali ma ġab l-ebda ġustifikazzjoni għaliex kien hemm restrizzjoni għall-aċċess tar-rikorrenti għall-avukat ħlief li l-liġi kif kienet ma kinitx tipprovdi għal tali dritt favur persuna arrestata. B'applikazzjoni ta' dawn il-prinċipji, il-Qorti ssib illi minkejja li d-dritt tar-rikorrenti għal smigħ xieraq ma ġiex leż f'dan l-istadju, ċertament illi sseħħ leżjoni f'każ illi l-istqarrija li tat lill-pulizija fit-13 ta' Frar 2004 u dik li għamlet aktar tard dak inhar quddiem il-Maġistrat Inkwirenti jibqgħu jagħmlu parti mill-proċeduri kriminali pendenti quddiem il-Qorti referenti. Il-Qorti ma tistax ma tikkunsidrax ukoll illi r-rikorrenti kellha biss tmintax-il sena meta seħħ dan l-episodju u kienet l-ewwel darba li ġiet arrestata u tressqet il-Qorti, fejn mhux biss ikkonfermat l-istqarrija tagħha kif kienet mingħaliha li ser tagħmel, iżda effettivament irrilaxxat stqarrija oħra pjuttost dettaljata u dan kollu mingħajr ma kienet ingħatat xi forma ta' assistenza legali, bir-riżultat illi, kif jikkonferma wkoll l-Ispettur Josric Mifsud, hija kienet aġitata waqt li kienet qiegħda tirrilaxxa l-istqarrija tagħha.
>
> ...
>
> Għar-raġunijiet kollha premessi, il-Qorti, filwaqt li tagħmel referenza għall-fatti lamentati minn Josianne Azzopardi fit-talba għal referenza kostituzzjonali fil-proċeduri fl-ismijiet Il-Pulizija (Spettur Josric Mifsud) vs Josianne Azzopardi li hija pendenti quddiem il-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti ta' Ġudikatura Kriminali, senjatament illi ġie mittiefes id-dritt fondamentali tagħha għal smigħ xieraq kif protett bl-artikolu 39 tal-Kostituzzjoni u l-artikolu 6(1) u 6(3) tal-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem, liema lment wassal lil dik il-Qorti sabiex fl-24 ta' Frar 2016 tagħmel l-ordni ta' referenza, qiegħda tiddikjara illi fil-konfront tal-istess Josianne Azzopardi ma ssib li kien hemm l-ebda vjolazzjoni tal-artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta u tal-artikoli 6(1) u 6(3) tal-Konvenzjoni għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-

> Libertajiet Fundamentali, madanakollu, issib illi jkun hemm ksur jekk isir użu mill-istqarrija li tat ir-rikorrenti lill-pulizija dakinhar tat-13 ta' Frar 2004 u l-istqarrija li tat quddiem il-Maġistrat Inkwerenti fl-istess jum, fil-proċeduri kriminali de quo. Għalhekk qiegħda tibgħat dan il-provvediment flimkien mal-atti lura lill-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti ta' Ġudikatura Kriminali sabiex tkompli tisma' u tiddeċiedi skont kif intqal f'din ir-referenza." [sottolinear ta' din il-Qorti]

Il-Qorti tirreferi wkoll għas-sentenza mogħtija mill-Qorti Kostituzzjonali fil-5 ta' Ottubru 2018, fl-ismijiet **Christopher Bartolo vs Avukat Ġenerali et**, f'liema każ fl-istqarrijiet tiegħu, ir-rikorrenti minkejja li qabel irrilaxxja l-ewwel stqarrija, kien ingħata parir mingħand l-avukat tiegħu li f'dak l-istadju ma jgħid xejn lill-Pulizija, huwa xorta waħda rrisponda għad-domandi waqt l-interrogatorju li sarlu, bir-riżultat li stqarr fatti li kienu inkriminanti għalih, in kwantu ammetta li kien jixtri d-droga kemm għall-użu personali tiegħu, kif ukoll sabiex ibiegħ minnha lil terzi. Fis-sentenza tagħha, il-Qorti Kostituzzjonali qalet hekk dwar l-istqarrijiet rilaxxjati mill-istess rikorrenti mingħajr il-jedd ta' assistenza legali waqt l-interrogatorji tiegħu:

> "36. Mill-premess jirrizulta manifest li l-istqarrijiet rilaxxjati mir-rikorrent ser ikollhom kif fil-fatt gja` kellhom quddiem il-Qorti Kriminali impatt fil-proceduri kriminali, mhux in kwantu ghall-ammissjonijiet, izda in kwantu l-kontenut taghhom kien ittiehed in konsiderazzjoni fil-quantum tal-piena imposta fuqu mill-Qorti Kriminali, u issa huwa car li anke l-Qorti tal-Appell Kriminali ser tiehu konsiderazzjoni tal-kontenut tal-istqarrijiet f'dan ir-rigward. Ghalhekk, ghalkemm il-proceduri kriminali ghadhom pendenti u ghalhekk ma jistax f'dan l-istadju jigi determinat jekk kienx hemm lezjoni ta' smigh xieraq f'dawk il-proceduri, jekk l-istqarrijiet jithallew fil-process tal-proceduri kriminali, dawn wisq probabbilment ser isir uzu minnhom mill-Qorti tal-Appell Kriminali bi pregudizzju jew vantagg ghall-akkuzat fil-kwantifikazzjoni tal-piena, kemm dik karcerarja kif ukoll ghal dak li tirrigwarda l-multa li tista' tigi imposta.
>
> 37. Fid-dawl tal-premess it-tehid tal-istqarrijiet zgur li ser ikollhom impatt fuq l-ezitu tal-process kriminali u, ladarba dan isir, x'aktarx ser isir ksur tad-dritt tal-rikorrent ghal smigh xieraq tenut kont tal-fatt li dawn gew rilaxxjati mir-rikorrent fl-assenza ta' avukat li jassistih. Ghalhekk huwa xieraq li, filwaqt li f'dan l-istadju ma jistax jinghad jekk kienx hemm lezjoni ta' dan id-dritt fundamentali tar-rikorrent peress li l-proceduri kriminali ghadhom pendenti, dawn ma jithallewx jibqghu fl-inkartament tal-process kriminali." [sottolinear tal-Qorti]

Allura minkejja illi r-rikorrenti f'dak il-każ, kien ingħata l-jedd li jikkonsulta ma' avukat qabel l-ewwel interrogatorju tiegħu u anke eżerċita dan il-jedd, il-Qorti

ordnat illi l-istqarrijiet tiegħu ma jitħallewx fl-inkartament la darba kien ser ikollhom impatt fuq l-eżitu tal-proċess kriminali u dan stante illi ma ngħatax il-jedd għall-assistenza legali waqt l-interrogatorji tiegħu. Din kienet ukoll il-konklużjoni tal-Qorti tal-Appell Kriminali fis-sentenza tagħha tal-20 ta' Novembru 2018, fl-ismijiet **Il-Pulizija vs Claire Farrugia**, f'liema każ dik il-Qorti skartat bħala inammissibbli l-istqarrijiet tal-imputata, waħda minnhom ġuramentata, u dan għaliex għalkemm hija ngħatat id-dritt li tottjeni parir legali qabel l-istqarrijiet tagħha, madankollu hija ma ngħatatx id-dritt li tkun assistita minn avukat waqt l-interrogatorji li sarulha u dan stante li dan id-dritt ma kienx għadu viġenti fiż-żmien in kwistjoni. F'dan is-sens ukoll iddeċidiet l-istess Qorti fis-sentenza tagħha fl-ismijiet **Il-Pulizija vs Emad Masoud** tas-16 ta' Mejju 2019 u fis-sentenza fl-ismijiet **Il-Pulizija vs Sandro Spiteri** tat-18 ta' Ġunju 2019, f'liema każ, l-imputat kien irrilaxxja stqarrija kemm mingħajr il-jedd li jottjeni parir legali qabel l-interrogatorju tiegħu, kif ukoll mingħajr id-dritt li jkun assistit minn avukat waqt l-istess interrogatorju.

Fis-sentenza fl-ismijiet **Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) vs Aldo Pistella** tal-14 ta' Diċembru 2018, f'liema każ l-appellat kien ingħata l-jedd li jottjeni parir legali qabel l-interrogotarju tiegħu u anke eżerċitah, iżda ma ngħatax il-jedd li jkun assistit minn avukat waqt dan l-interrogatorju, stante illi anke f'dak il-każ, fiż-żmien in kwistjoni, dan il-jedd ma kienx viġenti fil-liġi Maltija, il-Qorti Kostituzzjonali reġgħet irribadiet il-konklużjonijiet tagħha fis-sentenza preċedenti fl-ismijiet **Christopher Bartolo vs Avukat Ġenerali et**:

> "14. Għalkemm, bħall-ewwel qorti, taqbel mal-appellanti illi f'dan l-istadju għadu ma seħħ l-ebda ksur tal-jedd għal smigħ xieraq, madankollu, kif osservat fil-każ ta' Malcolm Said, il-qorti xorta hija tal-fehma li ma jkunx għaqli li l-proċess kriminali jitħalla jitkompla bil-produzzjoni tal-istqarrija tal-akkużat Pistella ladarba din, għallinqas f'parti minnha, ittieħdet mingħajr ma Pistella kellu l-għajnuna ta' avukat. Għalhekk, għalkemm għadu ma seħħ ebda ksur tal-jedd għal smigħ xieraq, fiċ-ċirkostanzi huwa għaqli illi, kif qalet l-ewwel qorti, ma jsir ebda użu mill-istqarrija fil-proċess kriminali sabiex, meta l-proċess kriminali jintemm, ma jkunx tniġġes b'irregolarità – dik li jkun sar użu minn stqarrija li ttieħdet mingħajr ma l-interrogat kellu l-għajnuna ta' avukat – li tista' twassal għal konsegwenzi bħal tħassir tal-proċess kollu."

Fil-każ ta' **Philippe Beuze vs Belgium** deċiż mill-*Grand Chamber* tal-Qorti Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem fid-9 ta' Novembru 2018, dik il-Qorti reġgħet adottat il-kriterju tal-*overall fairness of the proceedings* sabiex tistħarreġ jekk seħħitx o meno leżjoni tad-dritt għal smiegħ xieraq. Għalkemm sabet li f'dan il-każ seħħet vjolazzjoni tal-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni, il-Qorti mxiet lil hinn minn dawk id-deċiżjonijiet li fihom instabet vjolazzjoni tal-imsemmi artikolu għaliex kien hemm restrizzjoni sistematika fil-liġi domestika tad-dritt ta' persuna

suspettata jew arrestata ta' aċċess għall-avukat, u ddeċidiet illi l-Qorti għandha dejjem tistħarreġ iċ-ċirkostanzi partikolari tal-każ, tenut kont ta' numru ta' kriterji, mhux eżawrjenti, elenkati fid-deċiżjoni tagħha. Dik il-Qorti qalet hekk fid-deċiżjoni tagħha:

"(γ) Relevant factors for the overall fairness assessment

150. When examining the proceedings as a whole in order to assess the impact of procedural failings at the pre-trial stage on the overall fairness of the criminal proceedings, the following non-exhaustive list of factors, drawn from the Court's case-law, should, where appropriate, be taken into account (see Ibrahim and Others, cited above, § 274, and Simeonovi, cited above, § 120):

(a) whether the applicant was particularly vulnerable, for example by reason of age or mental capacity;

(b) the legal framework governing the pre-trial proceedings and the admissibility of evidence at trial, and whether it was complied with – where an exclusionary rule applied, it is particularly unlikely that the proceedings as a whole would be considered unfair;

(c) whether the applicant had the opportunity to challenge the authenticity of the evidence and oppose its use;

(d) the quality of the evidence and whether the circumstances in which it was obtained cast doubt on its reliability or accuracy, taking into account the degree and nature of any compulsion;

(e) where evidence was obtained unlawfully, the unlawfulness in question and, where it stems from a violation of another Convention Article, the nature of the violation found;

(f) in the case of a statement, the nature of the statement and whether it was promptly retracted or modified;

(g) the use to which the evidence was put, and in particular whether the evidence formed an integral or significant part of the probative evidence upon which the conviction was based, and the strength of the other evidence in the case;

(h) whether the assessment of guilt was performed by professional judges or lay magistrates, or by lay jurors, and the content of any directions or guidance given to the latter;

(i) the weight of the public interest in the investigation and punishment of the particular offence in issue; and

(j) other relevant procedural safeguards afforded by domestic law and practice."

F'dak il-każ, meta l-Qorti Ewropea ġiet biex teżamina dawn il-kriterji fil-kuntest taċ-ċirkostanzi li kellha quddiemha, fil-waqt illi saħqet illi kienet qed issib vjolazzjoni tal-Artikolu 6 fid-dawl ta' diversi fatturi meħudha lkoll flimkien u mhux kull fattur meqjus separatament, ikkunsidrat *inter alia* illi fl-istess każ, ir-restrizzjonijiet fuq id-dritt tal-aċċess għall-avukat kienu estensivi u dan fis-sens illi l-akkużat ġie interrogat waqt li kien fil-kustodja tal-pulizija mingħajr ma qabel ingħata l-opportunita` li jottjeni parir legali jew li jkollu avukat preżenti u fil-kors tal-investigazzjoni ġudizzjarja li seħħet wara, ma ngħatax il-possibilita` li jkun assistit minn avukat, kif lanqas ma ngħata dan id-dritt f'atti investigattivi oħrajn sussegwenti. F'dawk iċ-ċirkostanzi, mingħajr ma ngħata informazzjoni ċara dwar id-dritt tiegħu għas-silenzju, huwa rrilaxxja stqarrijiet dettaljati u sussegwentement ta wkoll verżjonijiet differenti dwar il-fatti, bir-riżultat illi għamel stqarrijiet, li għalkemm ma kinux inkriminanti fis-sens restrittiv ta' din il-kelma, effettwaw sostanzjalment il-posizzjoni tiegħu, speċjalment fir-rigward ta' akkuża partikolari. Dawn l-stqarrijiet ġew ilkoll ikkunsidrati bħala ammissibbli fil-proċeduri kontra tiegħu. In oltre tali stqarrijiet kellhom rwol importanti fil-proċeduri u fir-rigward ta' akkuża minnhom, kienu jiffurmaw parti integrali mill-provi li a bażi tagħhom huwa nstab ħati.

Fil-każ deċiż mill-Qorti Kostituzzjonali fl-ismijiet **Paul Anthony Caruana vs Avukat Ġenerali et** nhar il-31 ta' Mejju 2019, l-attur ilmenta minn ksur tal-jedd tiegħu għal smiegħ xieraq fid-dawl tal-fatt illi ma ngħatax id-dritt tal-aċċess għall-avukat kemm qabel irrilaxxja l-istqarrija tiegħu lill-Pulizija, kif ukoll waqt l-interrogatorju tiegħu, u għaldaqstant talab lill-Qorti kemm sabiex tiddikjara illi ġew leżi d-drittjiet fundamentali tiegħu kif sanċiti fl-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni u fl-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea, kif ukoll sabiex takkorda dawk ir-rimedji effettivi inkluż li tannulla, tħassar u tirrevoka s-sentenza mogħtija fil-konfront tiegħu mill-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti ta' Ġudikatura Kriminali, li permezz tagħha kien instab ħati tal-imputazzjonijiet miġjuba kontra tiegħu u ġie kkundannat għal terminu effettiv ta' priġunerija.

F'dan il-każ, wara li rreferiet għall-każ ta' **Ibrahim and Others v. United Kingdom** deċiż mill-Qorti Ewropea fit-13 ta' Settembru 2016 u kompliet illi allura l-fatt waħdu li persuna ma tkunx tħalliet tingħata l-għajnuna ta' avukat waqt l-interrogazzjoni, ukoll jekk ma kienx hemm raġunijiet impellenti għal dan in-nuqqas, ma huwiex biżżejjed biex, *ipso facto*, jinsab ksur tal-jedd għal smigħ xieraq, iżda wieħed irid iqis il-proċess fit-totalità tiegħu, il-Qorti Kostituzzjonali

għamlet referenza wkoll għad-deċiżjoni f'**<u>Beuze v. Belgium</u>** u għall-kriterji hemmhekk indikati (u fuq ċitati minn din il-Qorti) li a bażi tagħhom wieħed għandu jeżamina l-proċeduri fl-intier tagħhom fid-dawl tal-impatt tan-nuqqasijiet proċedurali fl-istadju ta' qabel il-proċeduri. Il-Qorti kompliet hekk dwar l-ilment tal-attur:

"20. Fid-dawl ta' dawn il-konsiderazzjoniiet, l-aggravju tal-attur – safejn igħid illi "l-fatt waħdu illi persuna li tkun instabet ħatja ma tkunx tħalliet tikkonsulta ma' avukat tal-fiduċja tagħha fil-mument tal-investigazzjoni u l-għotja ta' stqarrija lill-pulizija, minħabba restrizzjoni sistematika fil-liġi maltija, awtomatikament ikun ifisser illi saret vjolazzjoni tad-dritt fundamentali tas-smigħ xieraq ta' dik l-istess persuna taħt l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea" – huwa ħażin u huwa miċħud.

21. Fil-każ tallum kien hemm raġuni tajba għala l-attur ma tħalliex ikellem avukat qabel jew waqt l-ewwel interrogazzjoni. Ir-raġuni hi li kien hemm il-ħsieb li ssir controlled delivery lil terza persuna li kienet tipprovdi lill-attur bid-droga, u biex din l-operazzjoni tirnexxi kien meħtieġ li l-attur ma jitħalla jikkomunika ma' ħadd biex ma titwassalx il-kelma lil dan it-terz.

...

23. L-attur ingħata t-twissija li trid il-liġi qabel ma ta l-istqarrija, u ma saret ebda allegazzjoni li l-istqarrija saret fiċ-ċirkostanzi msemmija fl-art. 658 tal-Kodiċi Kriminali. ... Ħlief għall-fatt li ma kellux avukat dak il-ħin, l-attur ma ressaq ebda argument serju kontra l-validità u l-veraċità tal-istqarrija.

24. Għandu jingħad ukoll illi l-attur ma nżammx aktar milli kien meħtieġ biex tirnexxi l-operazzjoni tal-controlled delivery; dakinhar stess kien meħlus u seta' liberament ikellem avukat.

25. Barra minn hekk, <u>l-istqarrija magħmula lill-pulizija ma kinitx ir-raġuni li wasslet għall-kundanna tal-attur</u>: l-attur instab ħati mill-qorti ta' ġurisdizzjoni kriminali għax ammetta l-ħtija għal dawk l-akkużi li ma ġewx ritirati. Dan għamlu fil-preżenza tal-avukat wara li ikkonsulta miegħu u quddiem maġistrat li wissih bil-konsegwenzi tal-ammissjoni u tah l-opportunità li jeħodha lura.

26. Tassew illi l-attur igħid illi kien kondizzjonat bil-fatt li kien ġà ta stqarrija lill-pulizija qabel ma ammetta quddiem il-qorti...

27. Dan jista' f'ċerti ċirkostanzi jkun fattur relevanti, iżda fil-każ tal-lum l-attur seta' jiċħad dak li stqarr fl-istqarrija u wkoll, jekk tassew kif qal hu kien fis-sakra meta għamilha u għalhekk l-istqarrija ma għamilhiex "volontarjament", jikkontestaha taħt l-art. 658 tal-Kodiċi Kriminali –

seta' saħansitra jirtira l-ammissjoni li għamel quddiem il-qorti – għax il-qorti ta' ġurisdizzjoni kriminali, presjeduta minn ġudikant togat, kienet taf biżżejjed, fid-dawl tas-sentenza ta' Salduz, li kienet ingħatat qabel, li ma kellhiex toqgħod fuq l-istqarrija weħedha, aktar u aktar jekk tkun ġiet irtirata, jekk ma jkunx hemm xiehda oħra li ma tħallix dubju dwar il-ħtija. Bilkemm għalfejn ngħidu wkoll illi l-attur kien inqabad in flagrante, bi kwantità ta' droga fuq il-persuna tiegħu u fid-dar fejn kien joqgħod.

28. Il-qorti aktar temmen illi l-attur ammetta quddiem il-qorti mhux għax kondizzjonat bl-istqarrija li kien ta iżda għax kien jaf bix-xiehda l-oħra kontrieh u biex jieħu l-benefiċċju, li fil-fatt ingħata, taħt l-art. 29 tal-Ordinanza dwar il-Mediċini Perikolużi [Kap. 101]." [sottolinear ta' din il-Qorti]

F'każ ieħor deċiż mill-Qorti Kostituzzjonali nhar is-27 ta' Settembru 2019, fl-ismijiet **Graziella Attard vs Avukat Ġenerali**, f'liema każ il-posizzjoni legali fit-teħid ta' stqarrija kienet dik adoperata qabel l-10 ta' Frar 2010 u għalhekk qabel ġie fis-seħħ id-dritt ta' persuna suspettata jew arrestata li tottjeni parir legali qabel l-interrogatorju tagħha, wara li rreferiet ukoll għall-każ **ta' Beuze v. Belgium**, l-istess Qorti kkonkludiet illi:

"10. Madanakollu, billi ċ-ċirkostanzi fejn il-persuna interrogata tista' ma titħalliex tkellem avukat huma l-eċċezzjoni aktar milli r-regola, u din il-qorti għandha s-setgħa li tagħti rimedju fejn issib li disposizzjoni li tħares dritt fondamentali mhux biss "qiegħda tiġi" iżda wkoll meta "tkun x'aktarx sejra tiġi miksura", din il-qorti hija tal-fehma, kif osservat fis-sentenza mogħtija fl-24 ta' Ġunju 2016 fl-ismijiet Malcolm Said v. Avukat Ġenerali, **illi ma jkunx għaqli** – partikolarment fid-dawl ta' inkonsistenzi fis-sentenzi tal-Qorti Ewropea li joħloq element ta' imprevedibilità, kif jixhdu l-posizzjonijiet konfliġġenti li ħadet fil-każ ta' Borg u f'dak ta' Beuze – **illi l-proċess kriminali jitħalla jitkompla bil-produzzjoni tal-istqarrija mogħtija mill-attriċi lill-pulizija** għaliex tqis illi, fiċ-ċirkostanzi, in-nuqqas ta' għajnuna ta' avukat ma kienx nuqqas li ma jista' jkollu ebda konsegwenza ta' preġudizzju għall-attriċi, aktar u aktar meta fl-istqarrija ammettiet sehma fir-reat." [enfasi ta' din il-Qorti]

Fl-istess sentenza, il-Qorti Kostituzzjonali tenniet ukoll is-segwenti:

"18. Il-qorti tqis illi l-ordni li l-istqarrija titneħħa mill-inkartament, aktar milli rimedju għal ksur li, wara kollox, għadu ma seħħx, huwa garanzija tal-integrità tal-proċess u wkoll fl-interess pubbliku, biex ma jiġrix l-proċess kontra l-attriċi jkollu jitħassar wara li jintemm, b'ħela ta' ħin u riżorsi, li tkun forma oħra ta' inġustizzja għax il-liġijiet għandhom iħarsu mhux biss lil min hu mixli b'reat iżda wkoll lil min jista' jkun vittma ta' reat.

> 19. Il-qorti għalhekk terġa' ttenni li ma jkunx għaqli li jsir użu mill-istqarrija waqt il-proċess kriminali ...".

Huwa evidenti illi fil-każ odjern, jeħtieġ li din il-Qorti teżamina ċ-ċirkostanzi li għandha quddiemha mhux mill-ottika ta' ksur tal-jedd għal smigħ xieraq stante li m'għandhiex kompetenza li tagħmel dan, iżda sempliċiment mil-lat tal-valur probatorju li għandha tingħata l-istqarrija tal-imputat u x-xhieda tiegħu sussegwenti, tenut kont madankollu tal-ġurisprudenza fuq indikata. Mis-suespost, il-Qorti jidhrilha illi fil-każ ta' Beuze, sabiex sabet vjolazzjoni tal-jedd tal-akkużat għal smigħ xieraq, il-Qorti Ewropea fil-valutazzjoni tagħha tal-*overall fairness of the proceedings* straħet ħafna fuq il-fatt illi l-akkużat ma ngħatax aċċess għall-avukat qabel u/jew waqt l-interrogatorji diversi li sarulu, illi fl-istqarrijiet tiegħu għamel dikjarazzjonijiet inkriminanti u illi fir-rigward ta' akkuża partikolari, l-istqarrijiet tiegħu kellhom impatt tali illi wasslu għal sejbien ta' ħtija. Fil-każ ta' Paul Anthony Caruana, imbagħad, fil-waqt illi ma sabitx ksur tad-dritt tal-attur għal smigħ xieraq, il-Qorti Kostituzzjonali qieset bħala fattur determinanti l-fatt illi huwa nstab ħati mill-Qorti tal-Maġistrati mhux fid-dawl tal-istqarrija rilaxxjata minnu lill-Pulizija, iżda a bażi tal-ammissjoni tiegħu fil-proċeduri. Effettivament din il-Qorti tinnota illi dejjem tibqa' kunsiderazzjoni determinanti kemm l-istqarrija rilaxxjata mingħajr il-jedd ta' aċċess għall-avukat, ikollha impatt fuq l-eżitu tal-proċeduri, jew fi kliem ieħor fuq is-sejbien ta' ħtija tal-imputat.

Il-Qorti qed tqis ukoll illi fis-sentenza tagħha tas-7 ta' Jannar 2020 fl-ismijiet **<u>Il-Pulizija vs Carmel Polidano, Michael Mercieca, *Omissis*</u>**, il-Qorti tal-Appell Kriminali għamlet rassenja tal-ġurisprudenza, kemm tal-Qrati Maltin kif ukoll tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem dwar din il-kwistjoni u rrikonoxxiet illi kien hemm tibdil sostanzjali fid-deċiżjonijiet mogħtija mill-Qorti Ewropea dwar dan il-punt. Il-Qorti għamlet referenza għal **<u>Beuze v. Belgium</u>**, kif ukoll għas-sentenzi tal-Qrati Maltin li rreferew għal din id-deċiżjoni, fosthom **<u>Il-Pulizija vs Maximilian Ciantar</u>** tal-Qorti tal-Appell Kriminali tas-27 ta' Frar 2019, fejn il-Qorti straħet fuq l-istqarrija tal-imputat, <u>abbinata ma' provi oħrajn</u>, minkejja li l-imputat ma ngħatax id-dritt li jkun assistit minn avukat waqt l-interrogatorju tiegħu, fil-waqt illi kien ingħata l-jedd għall-parir legali qabel tali interrogatorju, **<u>Paul Anthony Caruana vs Avukat Ġenerali et</u>** fuq ċitata, kif ukoll **<u>Stephen Pirotta vs Avukat Ġenerali et</u>** tas-27 ta' Settembru, 2019 fejn il-Qorti Kostituzzjonali sabet li r-rikorrenti ma ġarrab ebda ksur tal-jedd tiegħu għal smigħ xieraq bil-fatt illi ma kienx ingħata l-għajnuna ta' avukat waqt l-interrogazzjoni tiegħu u dan wara li kkunsidrat illi:

> "Fil-każ tallum ma jista' jkun hemm ebda dell ta' dubju li l-attur kien ħati tal-imputazzjonijiet imressqa kontra tiegħu, kif wara kollox għarfet l-

ewwel qorti stess. L-ewwel qorti għarfet ukoll illi l-qrati ta' ġurisdizzjoni kriminali waslu għall-konklużjoni tal-ħtija tal-attur <u>bis-saħħa ta' xiehda oħra barra l-istqarrija tiegħu</u>. Meqjus il-proċess kriminali fl-intier tiegħu, ma jistax jingħad illi l-attur ma ngħatax smigħ xieraq: kellu għarfien tal-provi kollha mressqa kontrih u ma ntweriex li nżamm mistur xi tagħrif li kellha l-pulizija; kellu għajnuna ta' avukat waqt il-proċess quddiem il-qorti; kellu fakoltà jressaq xhieda u jagħmel kontro-eżami tax-xhieda tal-prosekuzzjoni; instab ħati bis-saħħa ta' xiehda oġġettiva li, ukoll jekk ma tqisx l-ammissjoni tiegħu, rabtitu mal-inċident u ma setgħetx tħalli dubju dwar il-ħtija tiegħu." [sottolinear ta' din il-Qorti]

Il-Qorti tal-Appell Kriminali rreferiet ukoll għas-sentenza mogħtija fl-ismijiet **<u>Farrugia vs. Malta</u>**, reża finali fis-7 ta' Ottubru 2019, mill-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem, li wkoll ikkonfermat il-posizzjoni li ttieħdet fil-każ ta' Beuze u kompliet hekk:

"Illi l-izvillup fl-interpretazzjonijiet dwar il-jedd ta' smiegh xieraq kif moghtija mill-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fosthom fis-sentenzi sucitati fl-ismijiet 'Beuze vs Belgium' moghtija mill-Grand Chamber u s-sentenza tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fl-ismijiet 'Farrugia vs. Malta' gia gie rifless fil-pozizzjoni li l-Qorti Kostituzzjonali u l-Prim'Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) qeghdin jiehdu meta jikkunsidraw jekk kienx hemm ksur tal-jedd ta' smiegh xieraq. Jirrizulta li hemm zvillup fis-sens li l-fatt li stqarrija tkun ittiehdet minghajr il-prezenza tal-Avukat skont dawn l-ahhar sentenzi mhumiex awtomatikament jigu kkunsidrati bhala li jiksru d-dritt ghal smiegh xieraq izda li qieghed jittiehed kont tal-proceduri fit-totalita' taghhom sabiex jigi determinat jekk kienx hemm lezzjoni o meno tad-dritt ghal smiegh xieraq."

Hawnhekk il-Qorti rreferiet ukoll għas-sentenza tal-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili (sede Kostituzzjonali) tas-17 ta' Ottubru 2019, fl-ismijiet **<u>Ir-Repubblika ta' Malta vs Martino Aiello</u>** u dan wara referenza kostituzzjonali li saret lilha mill-Qorti tal-Appell Kriminali fid-9 ta' April 2018, liema referenza ġiet deċiża billi l-Qorti ddikjarat illi:

"fic-cirkostanzi tal-kaz mhux ser ikun jirrizulta ebda lezjoni tad-dritt fondamentali tal-akkuzat Martino Aiello ghal smigh xieraq kif sancit bl-artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta u l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea ghall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali jekk isir uzu fil-guri kontra tieghu mill-istqarrija li huwa rrilaxxja lil pulizija fid-dsatax (19) ta' Ottubru tas-sena elfejn u erbatax (2014) ...".

Dan wara li l-istess Prim'Awla tal-Qorti Ċivili (sede Kostituzzjonali) ikkunsidrat illi dan il-każ kien kemmxejn differenti minn dak ta' Aldo Pistella, fuq ċitat, in kwantu kuntrarjament għal Pistella, Aiello kien irrinunzja għad-dritt tiegħu li jikkonsulta ma' avukat qabel l-interrogatorju tiegħu u ma ġiex muri li huwa xtaq li jkollu avukat preżenti waqt l-interogazzjoni. In oltre fil-fehma tal-Qorti, ir-rikorrenti naqas milli juri li huwa kellu jitqies bħala persuna vulnerabbli u lanqas irriżultat xi prova fis-sens illi ċ-ċirkostanzi li fihom ittieħdet l-istqarrija kienu għalih intimidanti. Ir-rikorrenti lanqas ma attakka l-volontarjeta` tal-istqarrija tiegħu u ma qajjem l-ebda lment dwar l-istess stqarrija, iżda talab lill-Qorti Kriminali sabiex ikun jista' jressaq eċċezzjoni dwar l-inammissibilità tal-istqarrija biss minħabba dak deċiż mill-Qorti Ewropea fil-każ ta' Borg. Finalment, qieset ukoll illi kien fl-interess pubbliku li jiġi investigat u mressaq sabiex jiġi ġudikat mill-Qrati ta' ġurisdizzjoni kriminali stante li nqabad in flagrante jittraffika d-droga f'Malta. Din is-sentenza ġiet ikkonfermata mill-Qorti Kostituzzjonali permezz tas-sentenza tagħha tas-27 ta' Marzu 2020, fejn l-istess Qorti qieset ukoll illi:

> "21. L-istqarrija in kwistjoni <u>m'hijiex l-unika prova</u> għal dak li jirrigwarda x'ġara fit-18 ta' Ottubru, 2014. Mill-atti tal-proċeduri kriminali jirriżulta li l-appellant kien qiegħed isuq il-vettura li fiha nstabet id-droga. Kif il-vettura niżlet minn fuq il-catamaran twaqqfet mill-pulizija li għamlu tfittxija u sabu d-droga fil-vettura. L-appellant stess meta xehed fis-seduta tad-9 ta' Jannar, 2019 quddiem l-ewwel Qorti, qal li l-pulizija arrestawh meta kellu d-droga." [sottolinear ta' din il-Qorti]

Is-sentenzi fuq ċitati huma lkoll konkordi f'aspett speċifiku u ċioe` li f'kull każ l-istqarrija ma kinitx l-unika prova mressqa in sostenn tal-akkużi dedotti.

Fis-sentenza tagħha **<u>Il-Pulizija vs Carmel Polidano et</u>** imbagħad, il-Qorti tal-Appell Kriminali kkonkludiet illi:

> "Din il-Qorti temfasizza li d-dritt li suspettat ikollu Avukat prezenti minn stadju bikri tal-investigazzjoni mhijiex limitata ghal persuni kkunsidrati vulnerabbli. Anke persuni li kellhom diversi kundanni precedenti kontra taghhom u li ghalhekk huma intizi fil-mod ta' kif jittiehdu l-interogazzjonijiet kif ukoll persuni li l-Avukat Generali jirreferi ghalihom bhala b'esperjenza f'varji oqsma tan-negozju ukoll ghandhom dritt li jkollhom Avukat prezenti minn stadju bikri tal-investigazzjoni. Il-ligi ma tiddistingwix bejn persuna u ohra. Huwa d-dritt ta' kull persuna li jkun assistit minn Avukat anke matul l-interrogazzjoni. Mhuwiex kontestat li fiz-zmien li ttiehdu l-istqarrijiet kif ukoll ix-xhieda ta' uhud mill-akkuzati quddiem l-espert Vincent E. Ciliberti fl-istadju tal-inkjesta, l-ligi ma kinitx taghti jedd lil suspettati biex ikollhom Avukat prezenti waqt it-tehid tal-istqarrija. Biss pero' issa li l-ligi tipprovdi ghal dan id-dritt, huwa

rikonoxxut u accettat li d-dritt ghal smiegh xieraq ghandu jigi rispettat minn stadju bikri tal-investigazzjoni.

Din il-Qorti filwaqt li tirrikonoxxi li kien hemm zvilupp sinifikattiv f'dawn l-ahhar xhur, fejn il-Qrati qeghdin iharsu lejn il-proceduri fit-totalita' taghhom sabiex jigi deciz jekk kienx hemm lezzjoni tad-dritt ghal smiegh xieraq, din il-Qorti tissotolinea li bl-ebda mod ma hemm uniformita' fil-kunsiderazzjonijiet u decizjonijiet tal-Qrati dwar jekk stqarrijiet u dikjarazzjonijiet mehuda matul l-investigazzjoni minghajr id-dritt tal-prezenza tal-Avukat jilledux id-dritt ghal smiegh xieraq. Din il-Qorti ma ghandha l-ebda kompetenza biex tiddeciedi dwar lezjoni o meno ta' dritt fundamentali izda trid tiddeciedi biss jekk ghandhiex tiehu in konjizzjoni stqarrijiet u dikjarazzjonijiet ohra fl-istadju tal-investigazzjoni minghajr id-dritt li suspettati jkunu assistiti minn Avukat. Din il-Qorti ghalhekk tqis li gialadarba qieghdin fi stadju ta' revizjoni, filwaqt li bl-ebda mod ma hija tiddikjara li sehh xi ksur tad-dritt ghal smiegh xieraq, tiddeciedi li sabiex ma jkunx hemm ir-riskju ta' xi ksur, kwalunkwe dikjarazzjoni, stqarrija jew xhieda moghtija mill-imputati Carmel Polidano, Michael Mercieca u Muhammad Saleem fl-istadju tal-investigazzjoni u l-inkjesta minghajr il-prezenza tal-Avukat bhala inammissibli."

Irid jingħad ukoll madankollu illi fis-sentenza tagħha tas-27 ta' Jannar 2021, fl-ismijiet **<u>Morgan Onuorah vs L-Avukat tal-Istat</u>**, il-Qorti Kostituzzjonali qalet hekk dwar l-istqarrija rilaxxjata mir-rikorrenti fid-19 ta' Frar 2010, meta allura persuna suspettata kellha l-jedd li titkellem ma' avukat biss qabel l-interrogazzjoni tagħha:

"26. Kif diġa` issemma, il-fatt waħdu li saret l-interrogazzjoni mhux fil-presenza ta' avukat ta' fiduċja tal-attur m'huwiex biżżejjed sabiex jagħti lok għall-ksur tad-dritt fundamentali ta' smigħ xieraq. Madankollu l-użu ta' dik l-istqarrija fil-proċeduri kriminali, li fiha l-attur ammetta għal uħud mir-reati li akkużat biha, taf twassal sabiex iseħħ dak il-ksur tal-jedd fundamentali. Dan iktar u iktar meta tikkunsidra l-ġurisprudenza ampja tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem li issa ilha s-snin tirrepeti l-istess insenjament.

27. Li s-suspettat jitkellem ma' avukat qabel l-interrogazzjoni, l-assistenza ta' avukat wara li tkun saret l-interrogazzjoni u n-natura *adversarial* tal-kawża kriminali sussegwenti, m'humiex garanzija adegwata li jirrimedjaw għad-difett li s-suspett ma kienx assistit minn avukat waqt l-interrogazzjoni li saret meta kien taħt arrest. Fis-sentenza riċenti <u>Mehmet Zeki Celebi v. Turkey</u> (App. 27583/07) il-QEDB kompliet tisħaq:

"57. The onus will be on the Government to demonstrate convincingly why, exceptionally and in the specific circumstances of the case, the overall fairness of the trial was not irretrievably

> *prejudiced by the restriction on access to legal advice. The Court also reiterates that* *it is only in very exceptional circumstances* *that it can conclude that a given trial has not been prejudiced by the restriction of an applicant's right of access to a lawyer (see Dimitar Mitev v. Bulgaria, no. 34779/08, 71, 8 March 2018)".*
>
> 28. Irrispettivament taqbilx mar-raġunament ta' dik il-Qorti internazzjonali, jibqa' l-fatt li l-ġurisprudenza kienet ċara meta ngħatat is-sentenza ta' Salduz f'Novembru 2008 fis-sens li n-nuqqas ta' assistenza ta' avukat waqt interrogazzjoni tal-pulizija kienet difett proċedurali. Dan għalkemm bis-sentenza Ibrahim and Others v. the United Kingdom tat-13 ta' Settembru 2016, il-Grand Chamber għamlet enfażi fuq l-'*overall fairness*' tal-proċeduri kriminali u fis-sentenza Beuze v. Belgium tad-9 ta' Novembru 2018 l-istess qorti kompliet tiċċara kif kellu jiġi applikat dak il-prinċipju.
>
> 29. Fl-aħħar mill-aħħar il-qrati domestiċi ma jistgħux jippermettu li f'proċeduri kriminali li għadhom pendenti jitħallew stqarrijiet li jkunu saru fl-assenza ta' avukat u li l-QEDB ilha tiddeskrivih bħala difett proċedurali bil-periklu manifest li dak il-fatt jikkontamina l-proċess kriminali kollu. Illum il-ġurnata hi l-istess Qorti Kriminali li qegħda taddotta din il-posizzjoni f'deċiżjonijiet preliminari li qegħdin jingħataw (hekk per eżempju **r-Repubblika ta' Malta v. Rosario Sultana** deċiżjoni tat-23 ta' Settembru 2020 u **r-Repubblika ta' Malta v. Rosario Militello** tat-3 ta' Diċembru 2019).
>
> 30. Kien id-dmir tal-Gvernijiet differenti matul is-snin li jaġġornaw ruħhom mas-sentenzi tal-Qorti Ewropea u ma jistennewx sal-2016 sabiex jintroduċu disposizzjoni fil-Kodiċi Kriminali li s-suspettat għandu jedd għall-assistenza ta' avukat waqt l-interrogazzjoni li ssir meta jkun fil-kustodja tal-pulizija. Emenda li saret sabiex tittrasponi d-disposizzjoni tad-Direttiva 2013/48/UE tal-Parlament Ewropew (ara Art. 355AT tal-Kodiċi Kriminali), li fost miżuri oħra assigurat id-dritt tas-suspettat għall-assistenza ta' avukat waqt l-interrogazzjoni mill-pulizija.
>
> Għal dawn il-motivi tiċħad l-appell, b'dan li tagħti direzzjoni lill-Qorti Kriminali sabiex fil-proċeduri kriminali *The Republic of Malta v. Izuchukwu Morgan Onourah* (att ta' akkuża numru 11/2015) ma tippermettix l-użu bħala prova tal-istqarrija li l-appellant kien ta waqt li kien fil-kustodja tal-pulizija."

Iżjed riċenti, fis-sentenza tal-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili (sede Kostituzzjonali) tat-18 ta' Novembru 2021, fl-ismijiet **Ir-Repubblika ta' Malta vs Rosario Militello**, wara li l-Qorti Kriminali għamlet referenza lil dik il-Qorti sabiex jiġi deċiż jekk id-deċiżjoni tal-Qorti tal-Appell Kriminali (Superjuri) fl-ismijiet 'Ir-Repubblika ta' Malta vs Rosario Militello' mogħtija fis-27 ta' Jannar 2021, in

kwantu ddeċidiet li l-istqarrija tal-akkużat magħmula mingħajr il-presenza tal-avukat, kwalunkwe dikjarazzjoni magħmula minnu fl-istadju tal-investigazzjoni mingħajr il-presenza tal-avukat u kwalunkwe referenza għall-kontenut tal-istqarrija u għal dak li seta' qal mingħajr il-presenza tal-avukat huma ammissibbli, tiksirx id-dritt tiegħu għal smiegħ xieraq, intqal hekk wara li dik il-Qorti rreferiet estensivament għal diversi sentenzi tal-Qorti Kostituzzjonali u tal-Qorti tal-Appell Kriminali dwar din il-materja:

> "Hekk elenkati s-sentenzi riċenti mogħtija mill-Qorti Kostituzzjonali kif ukoll mill-Qorti tal-Appell Kriminali, imiss li jiġi mistħarreġ jekk id-deċiżjoni tal-Qorti tal-Appell Kriminali (Superjuri) fl-ismijiet ir-Repubblika ta' Malta vs. Rosario Militello mogħtija fis-27 ta' Jannar 2021 tilledix il-jedd tiegħu għas-smigħ xieraq fid-dawl tas-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali fl-ismijiet **Morgan Onuorah vs. Avukat tal-Istat** mogħtija fl-istess ġurnata.
>
> Mill-istħarriġ li għamlet il-Qorti aktar qabel jirriżulta li fl-istess ġurnata il-Qorti Kostituzzjonali tat għadd ta' sentenzi fejn sabet li l-istqarrija kellha tiġi sfilzata in vista li kien hemm il-biża li l-użu tagħha twassal għal-leżjoni ta' smigħ xieraq. Jidher ukoll mill-elenku t'hawn fuq li fl-istess ġurnata il-Qorti tal-Appell Kriminali (sede Superjuri) tat għadd ta' sentenzi fejn ikkonkludiet li hija m'għandhiex is-setgħa li tordna l-isfilz tal-istqarrija stante li ġie meqjus fiċ-ċirkostanzi li l-istqarrija għandha valur probatorju.
>
> Jidher minn dan l-elenku wkoll li kemm il-Qorti Kostituzzjonali kif ukoll il-Qorti tal-Appell (Kriminali) taw deċiżjonijiet diverġenti minn dawk mogħtija minnhom stess fil-passat. Għandu jiġi meqjus li d-diverġenzi fis-sentenzi jinħoloq minħabba żvilupp fl-interpretazzjoni tal-liġi kif ukoll in vista li s-sistema ġudizzjarju tagħna ma ssegwix il-prinċipju tal-preċident (*law of precedent*) u għalhekk tippermetti li jsir ċaqliq fl-interpretazzjonijiet li jingħataw.
>
> Mill-istħarriġ li sar minn din il-Qorti hawn fuq jidher li hemm qbil li kull każ għandu jiġi analizzat fil-fattispeċi tiegħu u deċiżjoni mogħtija f'ċerti ċirkostanzi mhux neċessarjament hija deċiżjoni ġusta f'ċirkostanzi diversi.
>
> Dan magħdud hemm fatturi komuni li f'kull każ jittieħdu in konsiderazzjoni meta jiġi mistħarreġ minn din il-Qorti kif ukoll mill-Qorti tal-Appell Kriminali jekk stqarrija għandhiex tiġi sfilzata jew le. L-ewwel prinċipju li jidher huwa komuni hija t-totalità tal-każ. Bit-totalità ma jfissirx li wieħed ma jistax iressaq l-ilment tiegħu qabel tiġi konkluża l-kawża meta jkun hemm il-possibilità li xi dritt ser jiġi leż u dan kif ġie spjegat aktar 'l fuq f'din is-sentenza taħt is-sezzjoni 'Ir-referenza u t-totalità tal-proċeduri ġudizzjarji'. Ifisser li għandu jiġi meqjus il-fatti kollha li l-Qorti għandha quddiemha u mhux ċirkostanza waħda weħidha.

Fattur ieħor komuni bejn is-sentenzi tal-Qorti Kostituzzjonali u tal-Qorti tal-Appell Kriminali huwa il-konsiderazzjoni dwar jekk il-mertu tal-proċeduri kriminali hux ser jiġi deċiż minn ġuri jew minn ġudikant. L-importanza ta' dan il-fattur ħareġ ferm ċar fis-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali fl-ismijiet **Morgan Onuorah vs. Avukat tal-Istat** (Rik Kost 176/2019) kif ukoll fis-sentenza tal-Qorti tal-Appell Kriminali fl-ismijiet **Repubblika ta' Malta vs. Kevin Gatt et** (Att t'Akkuża 5/2017).

It-tielet prinċipju li jidher li huwa pertinenti mis-sentenzi fuq ċitati huwa li wieħed m'għandux jinkrimina lilu nnifsu bl-istqarrija li tkun rilaxxata mhux fil-presenza t'avukat. Deher ferm ċar li meta ingħadu affarijiet fl-istqarrija li inkriminaw lill-persuna li rilaxxata, dik l-istqarrija tiġi sfilzata. Din il-Qorti tinnota wkoll li f'sentenza mogħtija mill-Qorti Kostituzzjonali fil-bidu ta' din is-sena marret oltre minn hekk u ordnat l-isfilz tal-istqarrija anke meta l-istess ma kinitx ta' preġudizzju għall-akkużat in vista li huwa kien irrispondha kollox 'ma nweġibx'.[21] Fil-każ in eżami il-Qorti tal-Appelli Kriminali (Superjuri) għamlet ukoll l-indaġini tagħha dwar il-fattispeċi tal-każ u dwar jekk l-istqarrija kellix fiha xi dikjarazzjoni inkriminanti. L-imsemmi Qorti ma qagħdetx biss fuq il-fatt li l-akkużat irrilaxxa l-istqarrija tiegħu mingħajr il-preżenza t'avukat:

> "**19**. Illi minn eżami li għamlet din il-Qorti tal-atti kumpilatorji jemerġi illi l-appellat qiegħed jiġi mixli li ttraffika d-droga f'żewġ okkażjonijiet separati. Jiġi interrogat u jammetti l-involviment tiegħu. Ma kienx persuna vulnerabbli (jew għall-inqas prova f'dan is-sens sa issa ma hemmx) u seta' jifhem in-natura tal-akkużi li kienu qed jiġu lilu addebitati b'interpretu tassistieh tul-interrogazzjoni. Il-Prosekuzzjoni mbagħad tressaq diversi xhieda kemm diretti kif ukoll ċirkostanzjali sabiex tissostanzja dawn l-akkużi ta' traffikar u pussess aggravat ta' droga, b'mod ewlieni x-xiehda ġuramentata ta' ċertu Aaron Sciortino li allegatament xtara id-droga minn għand l-appellat, liema xhud imbagħad iddepona viva voce quddiem il-qorti istruttorja fil-15 ta' Marzu 2016. Mhux biss iżda l-appellat jiġi interċettat mill-pulizija wara li dawn jibdew jagħmlu l-għassa fuqu u josservaw il-movimenti tiegħu. Mill-pussess ta' l-appellat inoltre ġew elevati ammont ta' flus kontanti, diversi telefowns ċellulari u apparat elettroniku ieħor li kollha ġew eżaminati mill-esperti tal-Qorti Dr. Martin Bajada u Dr. Stephen Farrugia Sacco. Dan ifisser allura illi l-istqarrija ta'l-appellat mhijiex l-uniku prova li l-prosekuzzjoni bi ħsiebha tressaq biex tissostanzja l-akkużi miġjuba kontra l-appellat."

[21] Hawnhekk il-Qorti rreferiet għall-każ fl-ismijiet **Clive Dimech vs Avukat Ġenerali** tas-27 ta' Jannar 2021.

Din il-Qorti tinnota li nonostante li l-Qorti tal-Appelli Kriminali osservat li Militello ġie interrogat u ammetta l-involviment tiegħu fl-istess stqarrija, dik il-Qorti ikkonkludiet li l-istqarrija ma kellhiex tiġi estromessa mill-atti stante li t-talba għal sfilz kienet ibbażata fuq allegat ksur tad-dritt għal smiegħ xieraq u mhux xi artikolu tad-dritt penali li jirregola l-evidenza.

Il-Qorti tal-Appell Kriminali ma qagħdetx lura milli tordna l-isfilz ta' stqarrijiet meta sabet li fihom hemm dikjarazzjonijiet inkriminanti. L-aktar waħda riċenti li din il-Qorti ltaqgħat magħha kienet dik fl-ismijiet **Repubblika ta' Malta vs. Kevin Gatt et** (Att t'Akkuża 5/2017) mogħtija fis-27 t'Ottubru 2021 suċitata, iżda għal kull benefiċċju ser terġa tiġi riprodotta hawn ukoll:

> "din il-prova li ittieħdet meta l-appellant ma kellux il-jedd li jiddefendi ruħu hija prova determinanti tant illi, bil-mod kif l-appellant wieġeb għal mistqosijiet li sarulu huwa seta' inkrimina ruħu irrevokabbilment u dan bi preġudizzju serju għar-retta amministrazzjoni tal-ġustizzja. Dan ifisser illi għalkemm għad irid jiġi iċċelebrat il-ġuri, madanakollu huwa bil-wisq evidenti f'dan l-istadju tal-proċeduri, meta il-Qorti hija mogħnija bil-provi kkumpilati, illi l-prova li l-Prosekuzzjoni qed tfittex li tagħmel, kemm permezz tad-dikjarazzjonijiet verbali magħmula mill-appellant, kif ukoll dawk magħmula fl-istqarrija rilaxxata minnu lil pulizija, tista' tkun vvizzjata minħabba il-fatt illi l-appellant ma setax jiddefendi ruħu kif xieraq u għalhekk din il-prova għandha tiġi imwarrba. F'dan il-każ, il-Qorti hija tal-fehma illi n-nuqqasijiet minnha ravviżati ma jistgħu bl-ebda mod jiġu sanati għaliex l-Imħallef togat neċessarjament irid iwissi lil ġurati fl-indirizz finali tiegħu b'dawn l-imsemmija nuqqasijiet, li x'aktarx ser jivvizjaw l-istqarrija u dikjarazzjonijiet magħmula mill-appellant miksuba mingħajr ma kellu ebda difiża, sabiex b'hekk ikun ferm riskjuż li huma jistrieħu fuqha meta jiġu biex jagħmlu il-ġudizzju aħħari tagħhom. Dan minħabba l-fatt li meta din il-Qorti twieżen il-valur probatorju ta' din l-istqarrija meta komparat mal-pregudizzju irrimedjabbli li ser ibati l-appellant f'kaz l-istess tiġi ammess, huwa indubitat illi il-preġudizzju rekat jiżboq il-valur probatorju tagħha. Il-Qorti għalhekk qed titbiegħed mill-fehma milħuqa mill-Qorti Kriminali f'dan ir-rigward."

Il-Qorti Kostituzzjonali riċentement wkoll adottat l-istess linja ta' ħsieb, fosthom insibu s-sentenza li l-applikant jagħmel referenza għaliha fir-rikors għar-referenza preliminari, dik fl-ismijiet **Morgan Onuorah vs. Avukat tal-Istat** (Rik Kost 176/2019)."

Hawnhekk il-Qorti mbagħad għaddiet sabiex tiċċita minn din is-sentenza li għaliha diġa` saret referenza iżjed 'il fuq. Il-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili (sede Kostituzzjonali) kompliet hekk:

> "Din hija l-linja ta' ħsieb li l-Qorti Kostituzzjonali kienet qiegħda tadotta fil-perjodu meta l-Qorti tal-Appell Kriminali għaddiet sabiex tat is-sentenza tagħha u dan huwa muri mhux biss minn din is-sentenza iżda minn għadd ta' sentenzi oħra. Il-fatt waħdu li l-interrogazzjoni ma saritx fil-presenza ta' avukat m'huwiex biżżejjed sabiex jagħti lok għall-ksur tad-dritt fundamentali ta' smigħ xieraq jew sabiex jitqies li dik l-istqarrija m'għandhiex valur probatorju. Hija l-istqarrija li fiha ammissjoni għal uħud jew għar-reati kollha li m'għandhiex ikollha valur probatorju jew li l-użu tagħha jista' jwassal għal ksur tal-jedd fundamentali.
>
> **Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta** jagħmilha ċara li l-jedd ta' smigħ xieraq fil-qafas ta' proċeduri kriminali jiddependi minn akkuża li tkun qiegħda tinstema' minn qorti indipendenti u imparzjali mwaqqfa b'liġi. Dan l-artikolu ġie mfisser mill-qrati tagħna bħala li japplika biss fejn ikun inbeda proċediment quddiem qorti li, fl-għeluq ta' dak il-proċediment, tista' tasal biex tagħti deċiżjoni li tiddetermina l-ħtija jew in-nuqqas ta' ħtija tal-persuna akkużata.
>
> Fid-dawl taċ-ċirkostanzi li fuqhom ir-rikorrent jibni l-każ tiegħu tal-lum, għandu joħroġ ċar li dawn jirreferu għal qagħda li kienet teżisti qabel ma r-rikorrent kien imqar tressaq quddiem qorti biex iwieġeb għal akkuża magħmula kontrih. F'każ bħal dak, id-dispożizzjonijiet tal-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ma jkunux għadhom applikabbli. Madankollu, in linea ma' dak li ngħad mill-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza **Malcolm Said vs. Avukat Ġenerali et** (Rik Kost 74/2014) fl-24 ta' Ġunju 2016 ma jfissirx li dak li jkun sar qabel ma r-rikorrent ikun ġie akkużat ma jistax jolqot, bi preġudizzju għalih, dak li jiġri wara li jiġi akkużat. Għalhekk jekk it-teħid tal-istqarrija jkun sar bi ksur tad-drittijiet tar-rikorrent, il-vjolazzjoni ma sseħħx daqstant bil-fatt li tkun ittieħdet l-istqarrija meta l-attur kien għadu qed jiġi investigat, iżda bil-fatt li fil-kors tal-proċediment fejn ikun ġie akkużat isir użu mill-istqarrija kontra l-akkużat.
>
> Min-naħa l-oħra ai termini ta' l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni jista' jsir stħarriġ ta' ksur ta' jedd għal smigħ xieraq sa minn qabel mal-każ jitressaq għal smigħ quddiem qorti, jekk kemm-il darba jintwera li l-proċediment x'aktarx ikun serjament kompromess b'xi nuqqas ta' tħaris fi stadju bikri ta' xi wieħed mid-dispożizzjonijiet ta' dak l-artikolu. Illum il-ġurnata ma għad fadal l-ebda dubju li, għall-finijiet tal-Artikolu 6 (3) tal-Konvenzjoni, il-jedd li wieħed ikun mgħejjun minn avukat magħżul minnu nnifsu jew imqabbad għalih b'xejn meta ma jkollux minn fejn iħallas avukat, jibda jgħodd sa minn qabel is-smigħ proprju tal-każ kriminali, u ċioe japplika minn meta l-persuna tkun għadha miżmuma b'suspett ta' twettiq ta' reat

jew waqt l-istħarriġ tal-istess reat u qabel ma jkunu nħarġu akkużi speċifiċi kontra tagħha, diment li ma jkunx hemm raġunijiet tajbin li żżomm lill-akkużat milli jikkonsulta ma' avukat. Taħt din il-kappa ġeneralment jaqgħu sitwazzjonijiet ta' emerġenza. Hija l-awtorità pubblika li trid turi li kien hemm raġuni tajba biex iċċaħħad lil persuna milli tkun mgħejjuna minn avukat u kif ukoll li dik il-persuna tassew u mingħajr theddid irrinunzjat għal dak il-jedd.

Fil-każ odjern ma jirriżultax li kien hemm xi raġunijiet hekk serji u partikolari (li l-QEDB tiġborhom taħt il-kliem '*compelling reasons*') li jċaħħdu lir-rikorrent milli jkun assistiet minn avukat waqt li kien qed jagħti l-istqarrija. Ir-raġuni waħdanija li dan ma sarx jirriżulta li kienet li, dak iż-żmien, il-liġi ma kinitx tħalli li persuna fil-qagħda tar-rikorrent setgħet titlob dik l-għajnuna. Però kif spjegat taħt il-ġurisprudenza kwotata aktar 'l fuq, m'għadux il-każ li jista' jingħad li l-fatt waħda li l-liġi ma kinitx tippermetti l-assistenza t'avukat, iwassal sabiex awtomatikament jinstab li hemm ksur tal-jedd kif imħares taħt l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni. Taħt dan l-artikolu, il-QEDB fil-każ Beuze v. Belgium għamlet lista ta' fatturi li għandhom jiġu meqjusa. Dawn il-fatturi, fil-każ in eżami diġà ġew meqjusa mill-Qorti tal-Appell Kriminali fis-sentenza tagħha tas-27 ta' Jannar 2021.

Minn dak l-eżerċizzju li għamlet il-Qorti tal-Appell Kriminali intwera li għalkemm huwa minnu li l-istqarrija ngħatat b'mod volontarju mill-akkużat, f'dik l-istqarrija Militello ammetta għar-reati li huwa tressaq fuqhom quddiem il-Qorti, apparti l-fatt ukoll li l-mertu tal-proċeduri kriminali ser jiġi deċiż minn ġurati.

Il-Qorti ser tadotta il-linja meħuda mill-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza tagħha fl-ismijiet **Morgan Onuorah vs. Avukat tal-Istat** (Rik Kost 176/2019) fejn ordnat l-isfilz tal-istqarrija mill-proċess kriminali wara li ħadet kont tal-fatt li "huma l-ġurati li jagħmlu l-apprezzament tal-provi u l-verdett ma jkunx fih motivazzjoni. Għalhekk jeżisti l-periklu ċar li l-ġurati jibbażaw id-deċiżjoni tagħhom fuq dik il-prova" u li "l-użu ta' dik l-istqarrija fil-proċeduri kriminali, li fiha l-attur ammetta għal uħud mir-reati li akkużat biha, taf twassal sabiex iseħħ dak il-ksur tal-jedd fundamentali."

In vista ta' dan l-insenjament din il-Qorti tikkonkludi li s-sentenza tal-Qorti tal-Appell Kriminali, taf twassal sabiex iseħħ il-ksur tal-jedd fundamentali tar-rikorrent sanċit taħt l-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni u tal-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni meta ordnat li l-istqarrija tibqa fil-proċess hekk meta ġie meqjus mill-Qorti Kostituzzjonali li m'għandux jitħalla jsir użu minn stqarrija li tista' tikkawża preġudizzju irrimedjabbli. Din il-Qorti tikkonkludi għalhekk li hemm periklu ċar li l-ġurati jagħmlu użu u

> jibbażaw id-deċiżjoni tagħhom fuq l-ammissjoni li hemm fl-istqarrija mogħtija mill-akkużat meta ma kienx assistit minn avukat."

Fil-każ odjern huwa evidenti illi n-nuqqas li l-imputat jingħata l-jedd li jottjeni parir legali waqt l-interrogatorju tiegħu, ma kienx nuqqas li ma sarraf fl-ebda preġudizzju għalih, stante li huwa għamel dikjarazzjonijiet inkriminanti, li wasslu sabiex jiġi akkużat b'reati serji li, f'każ ta' ħtija, jistgħu jwasslu għal piena ta' priġunerija tassattiva. Qed tqis ukoll fir-rigward li fiż-żmien mertu tal-każ, l-imputat kien ġuvni ta' dsatax-il sena, b'fedina penali netta. Tqis in oltre f'dan il-kuntest, illi <u>salv għall-istqarrija tal-imputat</u>, mill-atti proċesswali ma tirriżulta l-ebda prova oħra li tista' twassal għal sejbien ta' ħtija fl-imputat. L-istqarrija tal-imputat hija għalhekk <u>l-unika prova</u> li tressqet mill-Prosekuzzjoni f'dawn il-proċeduri li tista' twassal sabiex l-imputat jinstab ħati tal-imputazzjonijiet odjerni, bir-riżultat illi kemm il-darba din tingħata valur probatorju, l-istess stqarrija waħedha tiddetermina <u>għal kollox</u> l-eżitu ta' dawn il-proċeduri. Veru illi anke jekk il-Qorti tqis il-kontenut tal-istqarrija fil-kunsiderazzjonijiet tagħha, jibqa' dubju dwar uħud mill-imputazzjonijiet – u dan, kif tajjeb qalet id-difiża, in kwantu ż-żmien li ġie indikat fiċ-ċitazzjoni odjerna in konnessjoni mal-istess imputazzjonijiet – iżda fir-rigward ta' imputazzjonijiet oħrajn, ukoll jibqa' l-każ illi l-istqarrija tikkostitwixxi l-unika prova kontra l-imputat. Għaldaqstant, f'dawn iċ-ċirkostanzi, il-Qorti jidhrilha illi ma tistax ħlief tiddeċiedi illi jkun iżjed għaqli li timxi fuq il-passi li mxiet fuqhom il-Qorti Kostituzzjonali u l-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili (sede Kostituzzjonali) fis-sentenzi fuq ċitati, u tiskarta l-kontenut tal-istqarrija meħuda lill-imputat mingħajr il-jedd għall-assistenza legali waqt l-interrogatorju tiegħu, bħala nieqsa minn valur probatorju, u dan sabiex ma jkun hemm l-ebda riskju ta' ksur tad-drittijiet tal-istess imputat. Dan naturalment japplika wkoll għax-xhieda tal-istess imputat quddiem il-Maġistrat Dr. Francesco Depasquale, dwar liema fil-fehma tal-Qorti għandhom japplikaw eżattament l-istess prinċipji, kif ukoll għax-xhieda tal-Uffiċjal Prosekutur in kwantu jirreferi għal dak li stqarr l-istess imputat fl-istqarrija rilaxxjata minnu.

Ikkunsidrat ukoll:

Id-difiża tissottometti wkoll illi l-Qorti għandha tiskarta bħala inammissibbli l-istqarrijiet ġuramentati rilaxxjati minn Alexander Hickey u Gary Falzon, in kwantu dawn baqgħu ma xehdux f'dawn il-proċeduri u dan in linea mas-sentenza tal-Qorti tal-Appell Kriminali fl-ismijiet <u>**Il-Pulizija vs Pierre Gravina**</u> tas-26 ta' Mejju 2003. Biss il-Qorti jidhrilha illi lanqas għandha għalfejn tidħol f'din il-kwistjoni u dan stante illi minn qari tal-istqarrijiet rilaxxjati minn Hickey u minn Falzon, jirriżulta illi dawn imkien ma semmew lill-imputat odjern. L-istqarrijiet ġuramentati tagħhom għalhekk ma huma tal-ebda relevanza fil-każ odjern.

Jibqa' biss illi din il-Qorti tikkunsidra l-istqarrija ta' Omissis Omissis, kif ġuramentata minnu quddiem il-Maġistrat Dr. Francesco Depasquale u kif ikkonfermatha minnu fix-xhieda tiegħu f'dawn il-proċeduri. Da parti tiegħu Omissis Omissis jirreferi għall-imputat odjern f'żewġ okkażżjonijiet fl-istqarrija tiegħu wara li jitkellem dwar l-operazzjonijiet relatati mad-droga mmexxija minn Alexander Hickey. F'punt minnhom, meta mistoqsi jekk Alexander Hickey qatt offrielux xi ħaġa ossia droga, Omissis iwieġeb illi f'okkażżjoni minnhom ċempillu direttament fuq iċ-ċellulari tiegħu u staqsieh riedx jixtri uqija *cannabis grass*, liema offerta` Omissis jgħid illi m'aċċettahiex. F'okkażżjoni oħra, skont hu, Hickey offrielu l-kokaina, u hawn ukoll irrifjuta. Imbagħad jgħid illi fit-tielet okkażżjoni, "*there was Mark Bonello at a birth day party in Paceville whom offered me Heroin and I refused as well*".[22] Hawnhekk Omissis jagħti x'jifhem illi kien Mark Bonello, x'aktarx għan-nom ta' Hickey, li offrielu l-eroina – dan qed jingħad għaliex fl-ewwel lok huwa oriġinarjament ġie mistoqsi u wieġeb għad-domanda dwar jekk Hickey qatt offrielu xi droga, u fit-tieni lok għaliex iżjed tard jgħid ukoll illi Hickey qatt ma mar għandu personalment, iżda li dejjem kien jibgħat lil ħaddieħor u hawn isemmi lil Thomas Mifsud Bonnici u skont hu, persuni li huwa ma kienx jafhom. Wara jkompli jgħid illi kien jaf li Mark Bonello kien involut fil-fond ma' Hickey fl-operazzjonijiet tiegħu u illi dan kien ibiegħ minn kollox għalih. Madankollu fix-xhieda tiegħu f'dawn il-proċeduri, Omissis Omissis jispjega illi filfatt kien Alexander Hickey li offrielu d-droga eroina fl-okkażżjoni tal-*birthday party* li huwa semma u dan fil-presenza ta' Mark Bonello, illi dan il-kliem ingħad biss minn Hickey u mhux minn Bonello u illi għalhekk ma kienx Bonello li offrielu l-eroina f'dik l-okkażżjoni partikolari, iżda Hickey. Naturalment dan jikkonfliġġi ma' dak li x-xhud qal fl-istqarrija tiegħu, b'mod partikolari in kwantu qal ukoll illi Hickey qatt ma kien avviċinah personalment, iżda tenut kont ta' din ix-xhieda ta' Omissis, il-Qorti tqis illi ma jirriżultax sodisfaċentement illi kien attwalment Bonello illi offra d-droga eroina lil Omissis. Fi kwalunkwe każ, fil-proċeduri tal-lum l-imputat ma jinsabx akkużat talli offra li jipprokura d-droga eroina.

Kif diga` ingħad, imbagħad, fl-istqarrija rilaxxjata minnu Omissis isemmi wkoll lill-imputat meta jgħid illi kien jaf li ċertu Mark Bonello kien involut fil-fond ma' Hickey fl-operazzjoni tiegħu tad-droga u li kien ibiegħ minn kollox għalih. F'dan ir-rigward, fix-xhieda tiegħu f'dawn il-proċeduri, Omissis jikkjarifika illi dak li qal fl-istqarrija tiegħu, huwa qalu mhux għax kien jafu personalment, iżda fid-dawl ta' informazzjoni li tah Alexander Hickey dwar l-operazzjonijiet kondotti minnu u illi hu (ossia Omissis) qatt ma kien involut mal-imputat odjern personalment. Skont hu, Hickey qal illi l-imputat kien jittraffika d-droga għalih. F'dan ir-rigward, huwa evidenti illi dak li stqarr u xehed Omissis huwa biss *detto del detto* ossia kliem li huwa sema' mingħand ħaddieħor, f'dan il-każ Alexander

[22] Ara a fol. 61 tal-proċess.

Hickey, li baqa' ma xehedx f'dawn il-proċeduri, u allura baqa' ma kkonfermax jekk dan kienx minnu, bil-konsegwenza li x-xhieda ta' Omissis f'dan ir-rigward ma tagħmilx prova dwar il-veraċita` ta' dan il-kliem.

Għaldaqstant, lanqas l-istqarrija u x-xhieda ta' Omissis Omissis ma jsarrfu fi prova kontra l-imputat odjern.

Konsegwentement, la darba l-Qorti skartat l-istqarrija u x-xhieda tal-imputat għar-raġunijiet fuq indikati, u fin-nuqqas ta' xi provi oħrajn fl-atti proċesswali f'dan ir-rigward, dan ifisser illi l-ewwel imputazzjoni li tikkontempla r-reat ta' traffikar tal-pjanta tal-*cannabis*, it-tieni imputazzjoni li tikkontempla r-reat ta' traffikar tar-raża meħuda mill-pjanta *cannabis* u l-aggravju mertu tat-tielet imputazzjoni ma jirriżultawx ippruvati. Għall-fini ta' kompletezza, hawn irid jingħad ukoll illi minkejja li l-Prosekuzzjoni esebiet xi boroż li ġew elevati mill-pussess tal-imputat u li, skont l-Ispettur Bondin, normalment jintużaw fl-ippakkjar u t-traffikar tad-droga, ma jfissirx illi a bażi ta' din iċ-ċirkostanza biss, il-Qorti tista' ssib ħtija fl-imputat dwar ir-reati kif dedotti fil-konfront tiegħu. Hawn irid jingħad ukoll illi mix-xhieda ta' PS 364 David Borg, ma jirriżultax illi nstabu xi ammont sostanzjali ta' boroż bħal dawn, apparti li skont l-istess xhud numru mill-boroż elevati kien fihom xi traċċi, li jfisser għalhekk illi kienu boroż użati.

Permezz tar-raba' imputazzjoni, imbagħad, l-imputat ġie akkużat ukoll bil-pussess tal-pjanta *cannabis* kollha jew biċċa minnha u dan b'referenza għat-8 ta' April 2012 u s-sena ta' qabel din id-data. Għalkemm PS 364 David Borg jixhed dwar kif ġew elevati diversi oġġetti mir-residenza tal-imputat odjern, inkluż diversi boroż kontenenti traċċi u minkejja li matul ix-xhieda tiegħu f'dawn il-proċeduri, l-Ispettur Malcolm Bondin esebixxa *evidence bag* li huwa jgħid illi kien jikkontjeni *crusher* tal-ħadid u diversi boroż li jintużaw fl-ippakkjar tad-droga, elevati mir-residenza tal-imputat odjern, il-Prosekuzzjoni baqgħet ma talbitx li jinħatar espert sabiex janalizza dak li ġie esebit. L-Ispettur Bondin jixhed ukoll illi ma nstabet l-ebda droga fil-pussess tal-imputat. Għalhekk, skartata l-istqarrija tal-imputat, ma jibqa' xejn fl-atti li jista' jwassal lill-Qorti sabiex tikkonkludi illi l-imputat kien fil-pussess tal-pjanta *cannabis* kollha jew biċċa minnha fit-8 ta' April 2012 u fis-sena ta' qabel din id-data. L-istess irid jingħad dwar il-ħames imputazzjoni li permezz tagħha l-imputat ġie akkużat bir-reat ta' pussess ta' mediċina psikotropika u ristretta (*ecstasy*) u dan b'referenza għax-xaħar ta' April 2011.

Għaldaqstant, ir-raba' u l-ħames imputazzjonijiet lanqas ma jirriżultaw sodisfaċentement ippruvati.

Konklużjoni

Għal dawn il-motivi, il-Qorti qed issib lill-imputat **Mark Bonello** mhux ħati tal-imputazzjonijiet miġjuba fil-konfront tiegħu u qegħda tilliberah minnhom.

Tordna d-distruzzjoni tal-oġġetti esebiti bħala Dok. MB hekk kif din is-sentenza tgħaddi in ġudikat u dan taħt il-ħarsien tar-Reġistratur li li għandu jirrediġi proċess verbal li fih jiddokumenta l-proċedura tad-distruzzjoni, liema dokument għandu jiġi nserit fl-atti ta' din il-kawża mhux aktar tard minn ħmistax-il jum minn tali distruzzjoni.

Natasha Galea Sciberras
Maġistrat